

Civil olydnad är kamp mot lydnad

"Under en regering som med orätt fängslar någon, är den rätta platsen för en rättskaffens person likaledes fängelset." [\[6\]](#)

Henry David Thoreau, 1849

På söndagen anländer gruppen till bevakningsplatsen. De initierade kontakterna hade med "bestämmdhet" sagt att tåget skulle gå förbi Kristinehamn på måndag:

- Ja, det skulle väl kunna bli tisdag. Men det blir på måndag. Jag kan inte tänka mej annat.

- Nä, tågtider vet jag inte...

Några telefonsamtal ytterligare. En del gissningar och beräkningar. Ett par besök. Och på så sätt får gruppen också en tidtabell...

...kanske, det kan ju finnas alternativa rutiner.

Tåget bör växlas på Bofors järnvägsstation under eftermiddagen. Strax före arton skall det köra in på Kristinehamns järnvägsstation. Växlarna har sen flera timmar på sej att koppla om vagnarna.

Före tjugooett måste aktionen ske. Sen åker kanonerna vidare mot Uddevalla. Där skall de vara framme vid tvåtiden. Vid sjutiden anländer de första hamnarbetarna. Den indiska båten måste antagligen lastas samma dag. Alternativet är magasinering. Och det blir en onödig kostnad för Bofors.

Om gruppen missar tåget i Kristinehamn har de några timmar på sej i Uddevalla, innan hamnarbetarna kommer. Men det skulle bli krångligt. Förberedelserna var ju inriktade på Kristinehamn. Gruppen saknade också en andrabil. Gunillas gamla PV skulle med knapp nöd kunna komma fram till Uddevalla före kanonerna.

Men finns inte risken att Statens Järnvägar eller Bofors ändrar rutinerna? Varför skulle de följa den ordinare tidtabellen? För säkerhets skull väljer

gruppen att bevaka alla tåg som växlas i Kristinehamn.

Måndagmorgon ägnas åt att diskutera skadeståndet. Gunilla har redan tidigare bearbetat sina känslor inför straffet. Men nu så nära aktionen vill hon återigen höra från stödpersonerna om de orkar ge det stöd hon behöver under åren framöver. Kronofogden lär ju vara ihärdig.

Strax före arton slutar alla diskussioner. Under tystnad väntar de på att den som har vakten ska komma inspringande. När nån går i dörren rycker alla till. En av stödpersonerna ligger på rygg och vägrar svara på tilltal. En kvinna plockar för säkerhets skull upp ryggsäcken med hammrarna och vetepplantorna. Allt tycks vara med. Den indiska flaggan är snyggt ihopviken. Barngungan ligger säkert längst ner i ryggsäcken.

En halvtimme senare börjar besvikelsen breda ut sej. Inget tåg. För säkerhets skull fortsätter bevakningen till strax efter midnatt.

Samma uppladdning på tisdagskvällen. Besvikelsen blir dock mer kännbar för gruppen. En av stödpersonerna måste åka hem. Hon önskar gruppen lycka till, kramar om alla och går. Hon lämnar kvar en känsla av hopplöshet.

Detta är tredje försöket i Kristinehamn. Har gruppen valt fel aktionsplats? Klarar man av denna ovissa väntan. Gruppen är kanske inte mogen för rörliga mål.

Några börjar fundera på om det inte vore bättre att åka hem och börja om från början. När tåget inte ens kommer på onsdagskvällen är halva gruppen redo att bryta upp.

- Det måste finnas vettigare saker att göra än att sitta här och vänta. Vi har föreläsning om moralfilosofi i morgon. Jag åker hem. Ring mej om det händer nåt.

- Just nu fäller de ekar i Bratteforsdalen. Vi borde åka dit och hjälpa trädkramarna. Det här är helt meningslöst.

- Vi kan inte ge upp nu. Jag har flera körningar med lastbilen. Men de får vänta tills detta är över.

Det blir en het diskussion. De långa bevakningspassen och besvikelserna har

tagit på nerverna. Ingen kan slappna av helt. De bestämmer sej dock för att vänta ytterligare en dag. Kanonerna skulle väl knappast komma så här sent. Men det vore pinsamt om man senare fick reda på att de gått strax efter att man åkt.

På torsdagmiddag ringer en av stödpersonerna till en kontakt på västkusten. Denne åker till Uddevalla och går ner till hamnen. Den indiska båten är kvar. Men kanonerna är redan färdiglastade. Detta berättar en kraftigt byggd man i blåställ.

I Kristinehamn sjunker stämningen farligt nära fryspunkten.

Gunilla försöker förgäves fundera ut en helt ny design på tovade tofflor för sommarens försäljning.

Anders stirrar ner i bordet.

- Jag tar det sista bevakningspasset innan vi åker hem.

- Det är väl knappast nån mening...

- Jag måste bara ut, avbryter han. Här är alldeles för instängt.

Han ser inte åt stationen när han går förbi. Vid kiosken stannar han och köper en stor påse lösgodis. Planlöst går han runt ett par varv.

Med ens rycker han till och vänder sej häftigt om när ett persontåg kör förbi. Irriterat stirrar han på de upplysta vagnarna. Lång tid efter att det försvunnit på väg mot Karlstad håller han kvar blicken på spåren.

Han andas häftigt och håller andan. Först kan han inte slita blicken från godståget som står parkerat lite vid sidan av de ordinarie spåren. Där står fem övertäckta Haubitzar. De är sandfärgade eller i olika grön-svartfläckiga nyanser beroende på i vilken terräng i Indien de skall användas.

Han springer hela vägen tillbaka. De andra tror honom först inte när han flåsande försöker förklara att den väntade lasten har anlänt. Det blir plötsligt fart på hela gruppen. De olika symbolerna samlas in och packas ner i Gunillas ryggsäck. De håller en kort tyst meditation innan alla packar in sej i PVn.

Hur de kunde åka vilse i den numera välkända stan kan ingen i gruppen

förklara nu efteråt. Till slut kommer de i varje fall fram till växlingsområdet.

Gunilla och Anders hoppar över stängslet till banvallen. En av stödpersonerna vägrar att se vad som händer. Han sätter sej i bilen och håller krampaktigt om ratten.

När den överenskomna signalen hörs reagerar först ingen. Först när den hörs för andra gången förstår stödpersonerna vad som hänt. Avrustningen har äntligen börjat i Sverige. En Haubitz oskadliggörs torsdagen den 16 februari.

Nu är det ingen återvändo. I USA har redan flera vapen avrustats av vanliga medborgare. Varför avrustningen inte långt tidigare påbörjats i Sverige är oförklarligt. Precis som det är svårt att förstå varför människor inte stoppar utsläpp. För att avrusta vapen behövs hammare. För att proppa igen ett avloppsrör behövs cement. För att montera ner en maskin som skövlar skog behövs skiftnycklar. Allt detta går att få tag i.

Eller kanske är det inte så oförklarligt. Redan när gruppen ett år tidigare samlades för första gången var man överens. Kampen gäller inte i första hand dessa vapen, eller vapentillverkarna. Problemet är att man som medborgare i ett vapenexporterande land inte tar sej för att stoppa sådan verksamhet. Problemet är vår lydnad. En vapentillverkare behöver lydiga politiker, skattebetalare, tjänstemän, arbetare, underleverantörer, brevbärare, televerksarbetare, lokförare, växlare, hamnarbetare...

Makt är lika med lydnad

Inget förtryck eller våld kan fortsätta utan lydnad. Makt är lydnad. Under långa diskussioner har gruppen frågat sej hur lydnaden kunde sitta så djupt rotad hos dem. Orsaken är vår rädsla för de personliga konsekvenserna. Allt våld och förtryck förutsätter att människor hellre försöker rädda sitt eget skinn än följa samvetet.

Motståndet förs mot denna rädsla. In i det sista hade plogbillsgruppen kämpat mot varje hinder som stoppade dem från att sätta igång avrustningen. För vem hade lovat att motstånd skulle vara enkelt eller riskfritt?

Men visst vore det skönt att få lämna över ansvaret på nån annan! Detta gäller i miljörörelsen precis som i fredsrörelsen. Varje deltagare i gruppen har nog

åtskilliga gånger frestats att återigen omyndigförklara sej själva:

- Kan ingen annan ta över?! Finns det inga ställföreträdande aktivister eller politiker kvar?

Vad är civil olydnad?

Olydnad är inget nytt. Men civil olydnad är en ganska ny företeelse. Sedan kampen för våra demokratiska rättigheter runt sekelskiftet har denna speciella form av motstånd varit nästan bortglömd i Sverige. Inte förrän under åttiotalet slog den igenom på nytt.

Idén kommer från den nordamerikanske författaren Henry David Thoreau. I protest mot slaveriet, förtrycket mot indianerna och Förenta Staternas angrepp mot Mexico vägrade han betala krigsskatt. Skattevägran var ingen ny idé. Det användes bland annat av så kallade abolitionister som kämpade mot slaveriet.

Thoreaus originalitet låg i att han envisades med att samhället skulle ingripa mot honom. Straffet är en viktig del av motståndshandlingen. Han argumenterade för detta i sitt numera klassiska traktat "Om Civilt Motstånd" som trycktes första gången 1849[\[1\]](#).

Civil olydnad var för honom en helhet där straffet är minst lika viktigt som själva lagbrottet. Det blir därför en väldigt speciell aktionsform. För andra har begreppet en vidare betydelse. Civil olydnad inberäknar för dem istället alla former av olagliga fredliga protester. Men Thoreau förstod en mycket väsentlig poäng. I sitt lilla traktat lyfte han fram straffet som själva grunden för civil olydnad. Jag återkommer till detta nedan.

Thoreau hävdade vidare en högre rätt än lagen och att den handling som utgår från denna rätt i grunden är revolutionär[\[2\]](#). En stat är faktiskt ofarlig utan samarbete och lydnad från dess medborgare. Även Gandhi visade på överhetens totala beroende av lydnad. "Om bara folk förstod att det är omänskligt att lyda orättfärdiga lagar, så skulle ingen tyrann kunna förtrycka dem."[\[3\]](#)

Civil olydnad är kamp mot lydnad

Detta leder tankarna till en annan originell aspekt som Thoreau lyfte fram.

Hans motstånd mot vad han såg som statens orätta handlande riktade sig inte först och främst till regeringen utan till de lydiga medborgarna. Det är alltså dessa som är den viktigaste målgruppen för den civila olydnaden.

Han ansåg att orättvisans "mest samvetsgranna stöttepelare" och "det allvarligaste hindret" för förändring är de människor som fastän de i åsikt är motståndare till regeringen "skänker den sin lydnad"[\[4\]](#). Han förutsätter alltså att det redan finns tillräckligt många som om de omsatte sin åsikt i olydnad skulle kunna stoppa förstörelse, krig och slaveri.

Utmana rädslan för straff

Men problemet är att de flesta av oss är lydiga. Det är här civil olydnad kommer in. Genom att ta konsekvenserna av olydnaden - straffet - utmanas fler att bryta mot orättvisa lagar och beslut. Man visar att ett av hindren för rättvisa - rädslan för personliga konsekvenser - går att övervinna.

Vad är då civil olydnad? Och hur kopplas det till ickevåld eller civilmotstånd? Så här definierar jag civil olydnad[\[5\]](#).

1. Civil olydnad är en öppen och offentlig handling,
2. som använder ickevåld.
3. Handlingen är olaglig eller bryter mot order eller beslut.
4. Den har dessutom som direkt syfte att förändra eller bevara en företeelse i samhället.
5. De personliga konsekvenserna utmanar lydnaden och rädslan för straff.

Civil betyder medborgerlig. Men i ickevåldsrörelsen, alltså bland dem som sysslar med civil olydnad, har begreppet en snävare betydelse. Civil står här i motsatsställning till våld. De som utför handlingen uppträder dessutom civiliserat, eller med andra ord korrekt och med respekt för motparten som person.

Med motpart menas samtalspart, den som aktionen vänder sig till. Dessa kan vid en aktion vara företrädare för lagen och vid en annan ägarna till ett företag.

En öppen handling utförs offentligt. Deltagarna drar sig inte heller undan konsekvenserna. Civil olydnad är därför inte att i nattens mörker måla ett

anonymt politiskt budskap på en mur. Att måla murar kan i och för sig vara bra även om det inte är civil olydnad!

Civil ohörsamhet, medborgerlig ohörsamhet och samvetslydnad används med ungefär samma innebörd som civil olydnad. Helig eller gudomlig lydnad används ibland av religiösa grupper som vill betona att man lyder en högre rätt än den lag de bryter mot.

Civilt motstånd var länge synonymt med civil olydnad. Men idag används det främst med betydelsen civil olydnad i krigstid mot invasion eller kupp.

Gandhi använde i början ordet passivt motstånd ungefär med betydelsen ickevåldsmotstånd. Det är inte så populärt idag eftersom passiv ger felaktiga associationer.

Motstånd betyder som jag nämnt olydnad eller vägran. Det är ett vitt begrepp och skulle kunna användas på allt från militärt försvar till ett barns vägran att äta upp ärtsoppan. Det finns inget som säger att motstånd alltid är bra. Det kan vara destruktivt. Inte ens ickevåldsmotstånd behöver vara positivt, lika lite som civil olydnad. De som hävdar att civil olydnad alltid är rätt ställer metoden över hänsynen till människors behov och vilja. Precis som med alla andra handlingar måste man bedöma olydnad utifrån intentionen och sättet att utföra den. Varken det politiska resultatet eller användandet av den rätta metoden kan rättfärdiggöra en handlings olyckliga konsekvenser för människor.

Under den kända saltmarschen som jag nämnt tidigare, då indier i brott mot Englands koloniallagar själva skulle börja utvinna salt ur havet, frågade en journalist Gandhi vad han skulle göra om inte myndigheterna reagerade. Då måste jag trappa upp kampen blev svaret. Motpartens reaktioner, eftergifter eller fängslanden, är en nödvändig del av motståndet.

Detta beror inte på att motparten, som stadsgerillagrupper ibland hävdar, visar upp sitt rätta väsen genom sina reaktioner. Med sina handlingar redovisar motparten bara sin ståndpunkt. På det sättet dras hela samhället med dess tjänstemän och medborgare in i dialogen.

Dialogen får alltså inte tystna genom att kampen stannar på en nivå och ignoreras. Detta har tyvärr ofta hänt i Sverige där man varit låst vid blockader när man gör civil olydnad trots att det ofta ignoreras i vårt land. Blockader

fungerar som motstånd i Tyskland och USA men de får snarare betydelsen av demonstrationer i Sverige. De är mer till för att få människor att börja engagera sej än att påverka makthavare.

En förutsättning för att människor ska kunna hantera en arrestering på ett civiliserat sätt är att man förbereds med hjälp av kurser. Nu har man vanligtvis en regel att att alla som deltar i civil olydnad ska ha gått igenom en ickevåldskurs. Detta blir en trygghet för både deltagarna och polisen. Man vet ungefär hur man kommer att bete sej. Och man vet hur andra kommer att agera. Civil olydnad har förändrats kraftigt under sjuttio- och åttiotalet. Den mest revolutionära förändringen var vängrupper. Alla som deltar i en aktion är med i en vängrupp. Är man inte medlem så får man vänta till nästa aktion. Detta är för att var och en ska ha det stöd som behövs om de mår dåligt, skadas eller tappar fattningen och blir våldsam. Varje person har alltså några vänner som speciellt ansvarar för henne eller honom.

Eftersom vängrupperna sköter förberedelserna av aktionen ökar demokratin radikalt. Man behöver ingen ledningsgrupp som ger order och talar om vad alla ska göra. Kreativiteten ökar enormt när kanske femhundra istället för fem har planerat en aktion. Resultatet blir teater, ceremonier, lekar, olika typer av aktioner.

Vängrupperna snarare än motståndets ledare är förutsättningen för ett radikalt motstånd i Sverige under nittiotalet.

"Under en regering som med orätt fängslar någon, är den rätta platsen för en rättskaffens person likaledes fängelset." [\[6\]](#) (Henry David Thoreau, 1849)

Per Herngren

Hammarkullen, 1991, version 0.2

Motståndskommuniteten Fikonträdet

& Omega Forum för civil olydnad och ickevåld

c/o Per Herngren

Sandesslätt 54

424 36 Angered

Fotnötter

[1] Thoreau, H. D. *Om civilt motstånd*. (R. Ekner. översättning.) Stockholm: Arkturus. 1977.

[2] Thoreau, H. D. *Om civilt motstånd*. (R. Ekner. översättning.) Stockholm: Arkturus. 1977. s 15.

[3] Gandhi, M. K. *Non-violent resistance*. New York: Schocken Books. 1985. s 18. (Min översättning.)

[4] Thoreau, H. D. *Om civilt motstånd*. (R. Ekner. översättning.) Stockholm: Arkturus. 1977. s 14.

[5] Per Herngren, *Handbok i civil olydnad*. Stockholm: Bonniers, 1990.

[6] Thoreau, H. D. *Om civilt motstånd*. (R. Ekner. översättning.) Stockholm: Arkturus. 1977. s 18.